

ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

Методика розслідування фіктивного підприємництва включає до себе: криміналістичну характеристику фіктивного підприємництва, обставини, що підлягають встановленню, систему типових слідчих ситуацій, планування і організацію розслідування, тактику окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Фіктивне підприємництво має багато спільних рис із іншими економічними злочинами, що виявляються в особливостях предмета злочинного посягання, способу та обстановки вчинення, типологічних рисах особи злочинця. Як і переважній більшості економічних злочинів, фіктивному підприємству притаманний високий ступінь латентності. З 1994 р. (з моменту набрання чинності ст. 148⁴ КК України) по 2000 р. за вчинення фіктивного підприємництва було засуджено всього 17 осіб. Статистичні ж дані свідчать про те, що правоохоронними і контролюючими органами було викрито значно більше “фіктивних” суб’єктів підприємництва: у 1997 р. їх кількість становила 1650, у 1998 – 2680, у 1999 – 4169. Лише за перше півріччя 2000 р. їх було викрито 2250.

За допомогою “фіктивних” підприємств реалізується переважна більшість різноманітних схем ухилення від сплати податків, створюються передумови для легалізації коштів, здобутих незаконним шляхом, забезпечується приховування заборонених видів підприємницької діяльності, здійснюється незаконне перерахування безготівкових грошових коштів у готівку, незаконна конвертація безготівкових грошових коштів у вільно конвертовану іноземну валюту з наступним привласненням, незаконне відшкодування з державного бюджету фактично не сплачених сум ПДВ, нецільове витрачання одержаних кредитів або їх неповернення.

Від протиправного втручання з боку “фіктивних” підприємницьких структур, які збільшують обсяги відпливу грошових коштів за межі України, значною мірою потерпають фінансово-кредитна та банківська сфери економіки. Вітчизняній судовій практиці відомі факти, коли близько 30 % відкритих у

певному банку рахунків належали “фіктивним” фірмам. За короткий період функціонування такої фірми (від кількох тижнів до кількох місяців) через її банківські рахунки проходить у середньому 5 млн грн. У 1998 р. загальна сума коштів, перерахованих легальними платниками податків на рахунки “фіктивних” фірм, становила 13 млрд грн., у 1999 р. через “фіктивні” підприємницькі структури на ЛОРО-рахунки з метою конвертації було перераховано 25 млрд грн.

Незважаючи на тенденції до зростання фіктивного підприємництва, матеріальну шкоду, заподіяну широкому колу суб'єктів, у чинному законодавстві відсутні визначення понять “фіктивна фірма”, “конвертаційний центр”. Такий стан речей сприяє неоднозначному розумінню вказаних понять при їх вживанні: як офіційному (у нормативно-правових актах), так і неофіційному (у виступах вищих посадових осіб правоохоронних і контролюючих органів, наукових публікаціях, повідомленнях ЗМІ). Внаслідок цього допускається і різна правова оцінка діянь, іменованих фіктивним підприємництвом. Розширене тлумачення дозволяє до розряду “фіктивних” відносити невиправдано широке коло суб'єктів підприємництва, призводить до ототожнення поняття “фіктивне підприємство” з поняттями “підприємство недіюче”, “підприємство фальшиве” (об'єктивно неіснуюче).

Діяльність фіктивного підприємництва призводить до заподіяння матеріальної шкоди державі, банку, кредитній установі, юридичним особам або громадянам. При цьому зв'язок між діянням і наслідком не є причинним у традиційному його розумінні, він є скоріше функціональним, ніж зв'язком-породженням.

Криміналістичний аспект характеристики наслідків фіктивного підприємництва передбачає дослідження у двох основних напрямках: вивчення особливостей шкоди, завданої злочином; встановлення особливостей процесу слідоутворення, а також самих слідів злочину (матеріальних та ідеальних). При цьому необхідно враховувати, що охоронюваним законом суспільним відносинам шкода завдається не самим створенням чи придбанням суб'єкта підприємництва, а наступним протиправним використанням статусу юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності. Сліди фіктивного підприємництва мають певну специфіку, що виявляється у їх видах, комбінаціях, взаємозв'язках, періодичності зустрічаємості, локалізації (місцях утворення, знаходження, можливого виявлення) та переміщення.

Найбільш характерні сліди фіктивного підприємництва залишаються у різного роду документах.

Фіктивне підприємництво є злочином, вчинення якого ізольовано, без тісного взаємозв'язку з іншими суспільно-небезпечними діяннями, є недоцільним в плані досягнення потенційного злочинного результату. Цим зумовлюється той факт, що фіктивне підприємництво широко використовується організованими злочинними угрупованнями в універсальній злочинній діяльності у сукупності з такими злочинами, як розкрадання, шахрайство з фінансовими ресурсами, ухилення від сплати податків, заняття забороненими видами підприємницької діяльності, незаконна торговельна діяльність тощо.

Розробка ефективної методики розслідування аналізованого складу злочину потребує врахування специфічних криміналістичних рис організованих злочинних груп, а також особливостей їх діяльності.